

ISSN 1392-8295

UK
Uniwersytet
Jana Kochanowskiego w Kielcach

mokslo darbai transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2016 Nr. 29 (34)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 29 (34)

MOKSLINIS TĘSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Leidinyje lietuvių, lenkų, anglų, rusų kalbomis skelbiami originalūs moksliniai straipsniai, atitinkantys svarbiausias fakultetų humanitarinių mokslinių tyrimų kryptis: lingvistinius tyrinėjimus, literatūros naratyvų ir kontekstų problematiką, reklamos diskurso paveikumą, vertimo teoriją ir praktiką.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

W czasopiśmie, w językach litewskim, polskim, angielskim i rosyjskim, zamieszczane są oryginalne artykuły naukowe, których tematyka odzwierciedla najważniejsze kierunki badań prowadzonych na wydziałach humanistycznych współpracujących uczelni: badania językoznawcze i literaturoznawcze wraz z ich kontekstami, badania nad reklamą oraz nad teorią i praktyką przekładu.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

The periodical publishes original scholarly articles written in English, Lithuanian, Polish and Russian that correspond to the main humanitarian research fields of the faculties: linguistic researches, issues of literary narratives and contexts, influence of advertising discourse, theory and practice of translation.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Arianta (2002)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne
Balcan Rusistics (2004)	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011)	The Database of the Humanities and Social Sciences in Lithuania
PNB (2011)	Polska Bibliografia Naukowa
MIAR (2011)	Information Matrix for the Analysis of Journals
Linguistic Bibliography Online (2012)	BrillOnline Bibliographies, Netherlands
Ulrichs (2013)	Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

REDAKCIJOS ADRESAS / ADRES REDAKCJI / EDITORIAL OFFICE

Vilniaus universitetas	Vilnius University	Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Kauno humanitarinis fakultetas	Kaunas Faculty of Humanities	Wydział Humanistyczny
Muitinės g. 8	Muitines 8	ul. Świętokrzyska 21D
LT-44280 Kaunas	LT-44280 Kaunas	25-406 Kielce
Lietuva	Lithuania	Polska

Straipsnius ir kitą mokslinę medžiagą prašome siųsti į žurnalo redakciją Kaune, taip pat el. paštu.

Articles and other scientific material send to the Editorial Office in Kaunas, as well as by e-mail. Artykuły i inne materiały przeznaczone do publikacji prosimy nadsyłać na adres redakcji w Kownie, także pocztą elektroniczną.

El. paštas / E-mail respectus.philologicus@khf.vu.lt **Tel.** +370 37 750 536
Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://www.rephi.khf.vu.lt>

REDAKTORIAI / REDAKCJA / EDITORS

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Brygita Brasiienė (anglų kalba / język angielski / English language)
Alla Diomidova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2016

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2016

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 29 (34)

REDAKCINĖ KOLEGIJA – KOLEGIUM REDAKCYJNE EDITORIAL BOARD

Vyriausioji redaktorė – redaktor naczelny – editor-in-chief

**Gabija BANKAUSKAITĖ-
SEREIKIENĖ**
gabija.sereikiene@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Vyriausiosios redaktorės pavaduotojas – zastępca redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Marek RUSZKOWSKI
gustaw1960@op.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Vyriausiosios redaktorės pavaduotoja – zastępca redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Loreta ULVYDIENĖ
loreta.ulvydiene@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Daiva ALIŪKAITĖ
daiva.aliukaite@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto docentė, dr., Lietuva
Docent Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Associate Professor, Vilnius University, Lithuania

Danutė BALŠAITYTĖ
dbalsaityte@gmail.com

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Wiesław CABAN
caban@ujk.kielce.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Renato CORSETTI
renato.corsetti@gmail.com

Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr., Italija
Profesor Uniwersytetu Rzymkiego „La Sapienza“, dr hab., Włochy
Professor, Sapienza University of Rome, Italy

Anatolij CHUDINOV
ap_chudinov@mail.ru

Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr., Rusija
Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr, Rosja
Professor, Ural State Pedagogical University, Russia

Janusz DETKA
januszdetka1@wp.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Margarita GAVRILINA
gavril@inbox.lv

Latvijos universiteto profesorė, dr., Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr, Łotwa
Professor, University of Latvia, Latvia

Jonė GRIGALIŪNIENĖ
jone.grigaliuniene@gmail.com

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Laima KALĖDIENĖ
kaledienei@gmail.com

Mykolo Romerio universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Michała Rómera, dr, Litwa
Professor, Mykolas Romeris University, Lithuania

Asta KAZLAUSKIENĖ
a.kazlauskiene@hmf.vdu.lt

Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr, Litwa
Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania

Aleksandras KRASNOVAS
aleksandras.krasnovas@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

- Jadvyga KRŪMINIENĖ**
jadvyga.kruminiene@khf.vu.lt
Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania
- Kazimierz LUCIŃSKI**
ifs@ujk.edu.pl
Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
- Lidia MICHALSKA-BRACHA**
lidia.bracha@ujk.edu.pl
Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorė, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
- Gerald E. MIKKELSON**
gemikk@ku.edu
Kanzaso universiteto profesorius, dr., JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr, USA
Professor, The University of Kansas, USA
- Olegas POLIAKOVAS**
oleg.poljakov@ffv.vu.lt
Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania
- Adriana SERBAN**
adriana.serban@univ-montp3.fr
Polio Valéry universiteto Montpellier III docentė, dr., Prancūzija
Docent Uniwersytetu Paul Valéry, Montpellier III, dr, Francja
Senior lecturer, Paul Valéry University, Montpellier III, France
- Yuri STULOV**
yustulov@mail.ru
Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr., Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr, Białoruś
Professor, Minsk State Linguistic University, Belarus
- Leona TOKER**
toker@mscc.huji.ac.il
Jeruzalės Hebrajų universiteto profesorė, habil. dr., Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab., Izrael
Professor, The Hebrew University of Jerusalem, Izrael

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. DISKURSO IR NARATYVO TYRIMAI / BADANIA NAD DYSKURSEM I NARRACJĄ

Marek Ruszkowski (Lenkija / Polska). Fundamentalizm językowy.....	9
Ina Pukelytė (Lietuva / Litwa). Tarp dramos ir postdramos.....	18
Eglė Gabrėnaitė (Lietuva / Litwa). Politinio komentaro retorika: žanro transformacijos	25
Sylwia Konarska-Zimnicka (Lenkija / Polska). Socjologia a warsztat naukowy historyka. Przykład etnometodologii.....	33
Iwona Filipczak (Lenkija / Polska). Marginalization of South Asians Based on Race and Skin Color in Bharati Mukherjee's <i>Jasmine</i> and Chitra B. Divakaruni's <i>The Mistress of Spices</i>	46
Skirmantė Biržietienė (Lietuva / Litwa). Antikinė „lengvoji poezija“: epigramos ypatumai.....	57
Ewa Anna Piasta (Lenkija / Polska). Motywy religijne w powieści <i>Gody magdeburskie</i> Gertrudy von Le Fort.....	65

II. KALBA. VISUOMENĖ. KULTŪRA / JĘZYK. SPOŁECZEŃSTWO. KULTURA

Oleksandr Kapranov (Norvegija / Norwegia). Conceptual Metaphors in British Foreign Secretary's Twitter Discourse Involving Ukraine.....	75
Татьяна Бобкова (Ukraina / Ukraina). Классификация коллокаций: основные подходы и критерии	87
Martyna Król (Lenkija / Polska). Homonimia wśród nominatów dotyczących czasu i przestrzeni: polsko-rosyjskie studium kontrastywne.....	99
Ольга Солодушко (Lenkija / Polska). Семантическая характеристика зоонимов, мотивированных пестрой окраской и узорами на шерсти животного (на примере кличек коров в польском и украинском языках)	107
Elżbieta Michow (Lenkija / Polska). Polskie i bułgarskie frazeologizmy somatyczne motywowane przez nazwy części ciała służących do mówienia.....	121
Olga V. Domnich (Ukraina / Ukraina). Etymologic Features and Peculiarities of the Process of Indigenous Vocabulary Borrowing in American English.....	130
Erika Merkytė-Švarcienė (Lietuva / Litwa). Tarmių mentalinio žemėlapio (ne)tiksłumo veiksniai: tarmės vartojimas vs. nevartojimas.....	139
Hona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lietuva / Litwa). Veliunos apylinkių pravardžių semantikos ypatumai: pirminės pravardės.....	155
Lina Bikilienė (Lietuva / Litwa). Evaluative Language in Lithuanian Students' English Writing. A Study of <i>Important</i> and <i>Interesting</i>	177

**III MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA /
KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO**

Konferencijų apžvalgos / Konferencje

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lietuva / Litwa). Žanras: kanonas ar transformacija?	188
Jurgita Astrauskienė, Danguolė Satkauskaitė (Lietuva / Litwa). Tarp eilučių: kalbos ir medijų sankirta.....	191

Knygų recenzijos / Recenzje książek

Алла Дюмидова (Lietuva / Litwa). Просто о сложном: новое пособие по фонетике русского языка.....	194
Aleksandras Krasnovas (Lietuva / Litwa). Apie lenkų tremtinius Sibire – išsamiai ir objektyviai.....	196

Anonsai / Zapowiedzi	199
-----------------------------------	-----

IV. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI	200
--	-----

CONTENTS

I. RESEARCH OF DISCOURSE AND NARRATIVE

Marek Ruszkowski (Poland). Linguistic Fundamentalism.....	9
Ina Pukelytė (Lithuania). Between Drama and Postdrama	18
Eglė Gabrėnaitė (Lithuania). The Rhetoric of Political Commentary: Genre Transformations	25
Sylvia Konarska-Zimnicka (Poland). Sociology and Methodology of Historical Research. Ethnomethodology.....	33
Iwona Filipczak (Poland). Marginalization of South Asians Based on Race and Skin Color in Bharati Mukherjee's <i>Jasmine</i> and Chitra B. Divakaruni's <i>The Mistress of Spices</i>	46
Skirmantė Biržietienė (Lithuania). Ancient "Simple Poetry": Peculiarities of the Epigram	57
Ewa Anna Piasta (Poland). Religious Motifs in the Novel <i>The Magdeburg Wedding</i> by Gertrud von le Fort	65

II. LANGUAGE. SOCIETY. CULTURE

Oleksandr Kapranov (Norway). Conceptual Metaphors in British Foreign Secretary's Twitter Discourse Involving Ukraine	75
Татьяна Бобкова (Ukraine). Classification of Collocation: The Main Approaches and Criteria	87
Martyna Król (Poland). Homonymy among the Nominates Concerning Time and Space: Polish-Russian Contrastive Study	99
Ольга Солодушко (Poland). Semantyc Analysis of Zoonyms Motivated by the Coloured Coat (Based on the Cow Names in Polish and Ukrainian).....	107
Elżbieta Michow (Poland). Polish and Bulgarian Somatic Phrases Justified with the Names of the Parts of the Body Designed for Speaking	121
Olga V. Domnich (Ukraine). Etymologic Features and Peculiarities of the Process of Indigenous Vocabulary Borrowing in American English.....	130
Erika Merkytė-Švarcienė (Lithuania). Un(accuracy) Factors of the Mental Map of Dialects: Using vs. Non-using a Dialect	139
Ilona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lithuania). Peculiarities of Nickname Semantics in Veliuona Region: Primary Nicknames	155
Lina Bikelienė (Lithuania). Evaluative Language in Lithuanian Students' English Writing. <i>A Study of Important and Interesting</i>	177

III. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE**Conference review****Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** (Lithuania). Genre: Canon or Transformation? 188**Jurgita Astrauskienė, Danguolė Satkauskaitė** (Lithuania). Between the Lines:
The Intersection of Speech and Media 191**Book reviews****Алла Дюмидова** (Lithuania). In Simple Words about Complicated: The New Guide
to the Russian Phonetics 194**Aleksandras Krasnovas** (Lithuania). The Polish Exiles in Siberia: In Detail and
Objectively..... 196**Announcements** 199**IV. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 200

Elżbieta Michow

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

ul. Świętokrzyska 15, 25–406 Kielce, Polska

tel. +48 608 030 845

E-mail: elamich@o2.pl

Zainteresowania naukowe: historia języka, leksykologia, frazeologia

POLSKIE I BUŁGARSKIE FRAZEOLIZMY SOMATYCZNE MOTYWOWANE PRZEZ NAZWY CZĘŚCI CIAŁA SŁUŻĄCYCH DO MÓWIENIA

Artykuł zawiera analizę polskich i bułgarskich frazeologizmów ze znaczeniem motywowanym przez komponenty – nazwy części ciała posiadające w strukturze semantycznej sem funkcji psychicznych ‘służą do mówienia’. Omawiany sem jest bardzo produktywny i w obu językach umotywowal znaczenia kilkuset frazeologizmów. Najbardziej produktywne są NA: usta – уста, човка oraz język, jęzor, ozór – език; znacznie mniej: ząb, zęby – зъб, зъби; wargi – устни, джуки; nos – нос oraz gardło – гърло. Ponadto w języku polskim – w odróżnieniu od bułgarskiego – sem funkcyjny ‘służą do mówienia’ wyróżniono w strukturze kilku innych NA: ślina, piersi ‘klatka piersiowa’ oraz płuca. Natomiast w języku bułgarskim funkcję tę przypisano także NA: чене, мусцаџи. Analizowane frazeologizmy somatyczne dotyczą dwóch aspektów: milczenia oraz mówienia (charakteryzowanego pod względem rozpoczęcia czynności mówienia, treści wypowiedzianego komunikatu i sposobu mówienia). W artykule wykazano specyfikę motywacji semantyki frazeologizmów w każdym z porównywanych języków (np. motywy jeździeckie w języku polskim; motywy uszkodzenia i zużycia narządów mowy; motyw walki itd.).

SŁOWA KLUCZOWE: frazeologia somatyczna, polskie i bułgarskie frazeologizmy somatyczne.

W artykule wykorzystano założenia teorii pola semantycznego oraz metody badawczej zwanej analizą składnikową. Przyjęto, że znaczenie globalne związku frazeologicznego jest motywowane przez charakterystyki semantyczne jego komponentów. Elżbieta Michow wykazała, że analiza składnikowa jest przydatna w semantycznych badaniach konfrontatywnych nad polską i bułgarską frazeologią somatyczną (2013; 2014). Anna Krawczyk-Tyrpa, badając frazeologię somatyczną w polskich gwarach, wyróżniła uniwersalną siatkę semów zawartych w strukturach znaczeniowych NA, w tym semy ilustrujące funkcje spełniane przez PC (1987).

Poniższa analiza jest ograniczona do opisu polskich i bułgarskich FS ze znaczeniem motywowanym przez nazwy części ciała, które pełnią jedną z funkcji psychicznych: służą do mówienia. W świetle wiedzy naukowej w procesie mówienia bierze udział kilkanaście

PC, które wytwarzają, modułują i przekazują dźwięk (głos). Warto jednak podkreślić, że frazeologie narodowe znacznie ograniczają liczbę PC uczestniczących w mówieniu, gdyż odzwierciedlają nie naukowy, lecz naiwny obraz świata utrwalony w języku. Antoni Krasnowolski podkreślał, że w przenośniach językowych jako narządy mowy występują głównie usta i język (1905: 41, 47). W eksplikacjach semantycznych Gottfrieda Wilhelma Leibniza PC służącą do mówienia jest tylko język: „ciało miękkie, umięśnione, podłużne, które [...] służy do wytwarzania dźwięków” (1975: 17). Analizowane poniżej FS dotyczą dwóch głównych aspektów: milczenia oraz mówienia.

1. Milczenie

Zebrane FS ilustrują sytuacje, gdy ktoś nie mówi, nie chce, albo nie powinien mówić. Milczenie dobrowolne lub wymuszone, mające na celu nieujawnianie informacji albo spowodowane brakiem ochoty na mówienie, jest najczęściej wyrażane motywem zamkniętych ust. W języku polskim notowane są FS wywodzące się z gestu będącego znakiem prośby (lub nakazu) o milczenie: *ktos kładzie / położył / przyłożył palec do ust*. Wykorzystane źródła nie odnotowują podobnych FS w języku bułgarskim, ale luźne związki wyrazowe tego typu będą zapewne jednoznacznie zrozumiane ze względu na konwencjonalny i internacjonalny charakter gestu. W skład kilku FS wchodzi komponent werbalny *otwierać* z zaprzeczeniem: pol. *ktos nie otwiera ust* ‘ktoś milczy’; *ktos nie ma do kogo ust otworzyć* (o milczeniu spowodowanym brakiem rozmówcy, także o samotności) oraz pol. *ktos nie śmie ust otworzyć* i jego EB: *не мога да си отворя устата; уста не обелям*.

Pozostałe zebrane FS w sposób bezpośredni (przez użycie komponentu *zamykać*) lub pośredni zawierają motyw zamkniętych ust i warg. Zmuszanie kogoś do milczenia może odbywać się przy użyciu przemocy fizycznej, więc poniższe FS mają znaczenie prymarne: ‘ktoś zmusił kogoś do milczenia’ albo przenośne ‘ktoś okazał komuś argumenty, raczej nie do obalenia’: pol. *ktos zatkał komuś usta / gębę / buzię / pysk* z EB: *затъквам / запушвам устата на някого*; pol. *ktos zamknął komuś usta* – EB: *затварям / затворя устата на някого*. Do tej samej grupy należą: pol. *ktos zawiązał / zasznurował komuś usta / gębę*; *ktos zatkał / zamknął komuś gębę / usta pięścią*; *ktos trzyma kogoś za buzię* z EB: *зашивам / зашивя устата на някого; завързвам / вързвам езика на някого*. Stan przymusowego milczenia z powodu złożonej przysięgi lub obietnicy określają także FS pol. *ktos ma zasznurowane / zapieczętowane usta*.

Zmniejszenie otworu ustnego aż do całkowitego zamknięcia ust niesie znaczenie dotyczące fazy czynności – wstępnej ‘ktoś milknie’ lub finalnej ‘ktoś milczy’. Oprócz wspólnych dla obu języków obrazów zaciskania i zamykania ust, w języku bułgarskim występuje charakterystyczny motyw zaszywania, a w polskim sznurowania czy murowania: pol. *ktos sznurowuje / zasznurował / zamurował usta / gębę*; *ktos stulił / zamknął gębę* z EB: *затварям си / зашивам си / стискам си / сбирам си / събирам си / свивам си / носвивам си устата* (wszystkie o milczeniu z własnego wyboru).

Świadome zamilknięcie obrazuje motyw przemocy wobec własnych narządów mowy. W takich FS oprócz NA występują czasowniki wnoszące informację o przymusowej kontroli

nad PC oraz człony imienne – nazwy przedmiotów umożliwiających taką kontrolę. W języku polskim występują motywy jeździeckie i powożenia końmi: pol. *ktos trzyma gębę w ryzach / trokach; ktos trzyma język na uwięzi / na smyczy / na wodzy / na uździe*. Do ujarzmienia języka – PC służącej do mówienia – mogą posłużyć zęby, będące naturalną fizjologiczną zaporą: pol. *ktos trzyma język za zębami* z EB: *държа си езика зад зъбите*. Chęć przemilczenia i dochowanie tajemnicy są ilustrowane obrazami unieruchomionego języka lub ust: bułg. *държа си устата / езика; вървам си езика на фльонга; вървам си / съдържам си / прибирам си / свивам си / посвивам си / събирам си / собирам си езика; завървам / вървам езика на някого*. Motyw uszkodzenia narządu mowy posłużył do powstania pol. *ktos ugryzł / ukąsił się w język* ‘ktoś zamilknął w porę’. Natomiast w języku bułgarskim to samo znaczenie niesie motyw „połknięcia” języka: *поглъщам си / глътна си езика*. Sijka Spasowa-Michajłowa poświęciła odrębny artykuł FS z komponentem *език*, ukazując bogactwo ich szeregów wariacyjnych (Спасова-Михайлова 1965). Analizę różnic leksykalnych i strukturalnych w ekwiwalentnych semantycznie FS polskich, czeskich i słowackich oznaczających mówienie przeprowadziła Anna Pajdzińska (1985: 145–157).

Naturalnymi przeszkodami na drodze dźwięku są wargi i zęby: pol. *ktos zaciął / zasznurował wargi* z EB: *стисвам / стисна устни*; pol. *ktos zaciął / zacisnął zęby* z EB: *стискам / стисвам зъби* albo *зъб не обелвам / оголвам*. Możliwe są też FS zawierające dwa NA: *ktos przygryzł / zagryzł zębami wargi / usta*, albo nazwy narzędzi służących do zamykania: klucz, spusty, kłódka, zamek, knebel: pol. *gęba / morda na kłódkę!; ktos zamknął usta na cztery spusty* i EB: *спускам на устата си мандалото; турям си / слагам си кофар / ключ / катинар / катанец / кърпа на устата; имам катинар / катанец на устата* lub *поставям / слагам / турям катинар / катанец / кофар на устата* *някому*. Wydawaniu dźwięków nie sprzyja trzymanie czegoś w ustach – w języku polskim jest to woda, w bułgarskim śliwki lub orzechy: *ktos nabrał wody w usta / do gęby* i bułg. *сливи / орех ли имаш в устата си?* Znaczenie ogólne ‘ktoś milczy’ mają także FS z motywem „przetrzymywania” słów w narządach mowy: pol. *ktos nie popuszcza / wypuszcza / ani ruści pary z gęby / z ust* i EB: *не ми излезе дума от устата; държа си думите под езика; тегля / вадя / изтеглям думите с кука / с ченгел от устата на някого*.

Znaczenia wielu FS są krytyką milczenia z powodu braku wiedzy lub inteligencji. Obrazy frazeologiczne ukazują wtedy brak PC służącej do mówienia lub jej unieruchomienie, uszkodzenie czy inne niepożądane zakłócenie pracy: pol. *ktos nie ma / zarotniał języka w gębie / w ustach* i EB: *уста имам, език нямам; вързан ми е езика; вързан в езика; езика ми се схваща; не мога да си завъртя езика; изяде ми крава езика; вола ми езика изпасъл*. Jako ironiczne wymówki w stosunku do osób uparcie milczących funkcjonują bułg. *нямаш ли уста?* oraz *няма да ми падне / да ми се изтрие / да ми се изядат устата*. Żartobliwym wyrażeniem radości z faktu dochowania tajemnicy jest bułg. *да са живи / здрави предни зъби*. Charakterystykę dyskretnego człowieka poprzez podkreślenie roli zębów (przekazników dźwięków) podkreśla bułg. *помня със зъбите си* ‘ktoś zapomina o czymś zaraz po wypowiedzeniu’.

2. Mówienie

FS z tej grupy dotyczą trzech aspektów: rozpoczęcia czynności mówienia, treści wypowiedzanego komunikatu (co ktoś mówi), sposobu mówienia (jak ktoś mówi).

Rozpoczęcie czynności mówienia. Według frazeologii oczekiwanie na wypowiedź polega na obserwacji ruchu ust i warg: pol. *ktoś zawisnął komuś na wargach* z EB: *гледам / зявам в устата някого* ‘ktoś słucha kogoś uważnie’, przenośnie ‘ktoś chce spełnić każde życzenie czyjeś’. Wydawanie głosu wiąże się z pracą klatki piersiowej: pol. *coś wydarło się / wydobyło się z czyichś piersi; ktoś dobył / wydobył głos z piersi* (o słowach, westchnieniach itp.). Do ilustracji znaczenia ‘ktoś nie może oprzeć się chęci wypowiedzenia czegoś’ służą motywy objawów fizjologicznych: swędzenia, pieczenia itd., odczuwanych w PC uczestniczących w mówieniu: pol. *język kogoś świerzbi / pali piecze / swędzi* z EB: *сърби ме езика*. Podobne znaczenie mają FS opisujące utratę kontroli nad PC: pol. *coś wybiega / ciśnie się komuś na usta / wargi; coś przedziera się komuś przez usta* z EB: *иде ми / идва ми на устата*. Jeżeli komunikat zostanie umiejscowiony w narządach mowy finalizujących proces mówienia (lub na ich końcu), FS dotyczą chęci zadania pytania albo mówienia: pol. *ktoś ma coś na ustach* z EB: *на / в устата ми е*; pol. *ktoś ma coś na języku* z EB: *висци ми на езика; върти ми се на езика / в устата; тежи ми на езика*. W obu językach występują ekwiwalenty: pol. *ktoś ma coś na końcu języka* – bułg. *на върха на езика ми е; стои ми навърх езика; плете / върти / мотае / мотолеви ми се в устата / на езика* – wszystkie z motywem sugerującym, że: „nazwa jest bardzo bliska oderwania się od języka, czyli wypowiedzenia” (Krasnowolski 1905: 49). Otworzenie ust oznacza przerwanie milczenia. Znaczenie ‘ktoś zaczyna mówić’ lub ‘ktoś przestaje milczeć’ mają pol. *ktoś otworzył / odsznurował usta / gębę; usta rozwiązały się komuś* oraz EB: *отварям / отворя уста; отварям си / отворя си човката*. Czasem znaczenie dotyczy zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy lub zmuszenia do jej zdradzenia: pol. *ktoś otworzył / rozwiązał komuś usta / język* z EB: *отварям / отворя устата някому*.

Treść wypowiedzanego komunikatu (co ktoś mówi). Narządy mowy uczestniczą w przekazie informacji. Język pomaga w odszukaniu drogi: pol. *ktoś znalazł coś na końcu języka* ‘ktoś wypytał się o drogę’, czasem służy do zdobycia tajemnic: pol. *ktoś pociąga / pociągnął kogoś za język; ktoś pochwyił / dostał / wziął / zasięgnął języka*. Podobną rolę pełni NA pol. *usta* – bułg. *уста*. Komponent ten na zasadzie *pars pro toto* oznacza informatora: pol. *ktoś dowiedział się / słyszał / zna coś z czyichś ust* lub pośrednika w przekazywaniu informacji, np. pol. *ktoś mówi / radzi / prosi przez czyjeś usta; ktoś mówi / radzi / prosi przez trzecie / dziesiąte usta; ktoś dowiedział się / słyszał / zasłyszal coś z pierwszych / trzecich / dziesiątych ust*. Obraz wyjmowania słów z czyichś ust, w którym komunikat potraktowany został jako przedmiot materialny, służy do ilustracji znaczenia ‘ktoś mówi to samo, co chciał powiedzieć ktoś inny’: pol. *ktoś wyjął coś komuś z ust* z EB: *вземам / грабна думата от устата на някого*. Zgodność wypowiedzi może sugerować wspólnotę umysłową dzięki motywowi „zabranych” ust: bułg. *вземам / взема устата на някого* ‘ktoś rozumie, co myśli o czymś ktoś inny’. Przypisywanie autorstwa komunikatu innej osobie wyraża pol. *ktoś kładzie / wkłada komuś coś w usta*. Zdziwiającej zgodności poglądów dotyczy ekspresyjny bułg. *някому сме си в устата*, w którym przez komponent werbalny odwołano się także do innej PC – do śliny wydzielanej podczas mówienia.

Rodzaj komunikatu może charakteryzować osobę pod względem szczerości jej wypowiedzi i zamiarów: pol. *co w sercu, to i w ustach / w gębie / na języku; co na myśli, to na ustach* i EB: *що ми е на сърцето, такава ми е на езика / на устата*. Antonimiczne

znaczenia mają FS podkreślające skrywanie myśli i uczuć przez fałszywe wypowiedzi: bułg. *едно ми е на езика / на устата, а друго ми е на сърцето*. Na nieszczerze zachowania wskazuje obecność liczebnika *dwa* w składzie: pol. *ktoś nosi dwa języki w gębie*; obraz degradacji narządu mowy: pol. *ktoś robi z gęby cholewę / ścierkę*, albo jej zabrudzenia czy zniekształcenia: pol. *coś skalalo komuś usta*; bułg. *кривя / изкривявам си устата / езика* ‘ktoś kłamie’. Fałszywe zachowania podkreśla rozbudowany bułg. *с устата мед и масло лея, в сърцето пелин и отрова* ‘ktoś jest chytry i fałszywy’.

W licznej grupie FS komunikat skonkretyzowano jako plotkę lub obmowę. Przyimki (w polskim: *z – od*, w bułgarskim: *от – на*) towarzyszące NA, wyznaczają czynność przechodnią: pol. *coś jest przekazywane / podawane z ust do ust* z EB: *от уста на уста; нося се / тръгвам от уста на уста; ходя като прозявка от уста на уста* (o szybko rozprzestrzeniającej się plotce lub nowinie). W skład FS na zasadzie *pars pro toto* może wchodzić komponent NA *język* (tj. człowiek mówiący): pol. *złe języki* i EB: *лошите езици* (o plotkarzach). Czynność obmawiania, rozsiewania plotek i skarżenia charakteryzują także FS pol. *ktoś idzie / lata / leci z gębą / jęzorem; ktoś pobiegł / goni / lata / poleciał z językiem* oraz *ktoś wziął / pochwycił kogoś na język* z EB: *турям / туря на езика си някого*. W tej grupie znajduje się także pol. *ktoś rozniósł / obnosi kogoś na języku; ktoś strzępi / ostrzy sobie język na kimś; ktoś wyciera sobie buzię / gębę / zęby kimś; ktoś wziął kogoś na zęby*. Znaczenie ‘ktoś stał się przedmiotem obmowy’ mają FS: pol. *ktoś dostał się na ludzkie języki* i jego EB: *попадам / попадна на езика на някого*; także pol. *ktoś jest wystawiony / narażony na ludzkie języki*. NA *ząb* w składzie niektórych FS wzmacnia ekspresywność wyrażenia, ponieważ struktura semantyczna NA *ząb* zawiera sem ‘służy do gryzienia’. Motywuje on znaczenia dotyczące złośliwej i uszczypliwej obmowy: pol. *ktoś popadł / wpadł / dostał się komuś na ząb* i EB: *падне се на зъба някому*. Podobnym odwołaniem do gryzienia jest komponent *мезе* ‘zakąska, przegryzka’: bułg. *мезе в устата съм; ставам / стана за мезе в устата на хората* ‘ktoś jest obiektem obmowy’.

Kolejne FS dotyczą mówienia miłych rzeczy: obiecywania korzyści, schlebiana itp. W ich składzie mogą wystąpić dodatkowe komponenty, np. nazwy ptaków, gwiazd, miodu, szlachetnych metali itd., niosące konotacje lekkości, słodyczy i piękna: pol. *ktoś ma miód w ustach* z EB: *мед ми тече / капе / лее се от устата; имам медена / златна уста; устата ми се лепят / лепнат; ловя звезди с устата си; с устата си / с езика си звезди ловя / свалям / снемат; с устата си птици / пилица / птички ловя*. Wyrazami wdzięczności dla mówiących miłe i pochwalne słowa są w języku bułgarskim powiedzenia: *от / из твоите уста в божите уши; от устата ти, та в назвата / назухата ти; златни ти уста; да ти ядат устата мед; да ти сепе пчела в устата*, wyrażające życzenie spełnienia się tego, o czym mowa. W języku bułgarskim występuje także motyw działania kinetycznego, opartego na specyficznej mimice ust i warg, niosący znaczenie ‘ktoś schlebując, przymawia się o coś’: bułg. *правя си / направя си устата за нещо; правя си устата да ям мед; правя си джуките; правя джуки* oraz ironiczne *правя си устата като габровец за бой / за лобут / за дрянова тояга*. Umiejętność pięknego wypowiadania się podkreślają FS z motywami szybkiego i sprawnego ruchu PC: bułg. *работи ми / сече ми / играе ми ценето*.

Sposób mówienia (jak ktoś mówi). Odrębną grupę tworzą FS ze znaczeniem dotyczącym gwałtownej kłótni lub polemiki. Narząd mowy jest wtedy traktowany jako

broń, a w składzie występują komponenty werbalne i nominalne związane semantycznie z walką: pol. *ktos bije się / tnie się na języki z kimś* ‘ktoś sprzecza się z kimś’; *gracz / szermierz na języki* ‘kłótlivy, ale wygadany człowiek’; *bitwa / gra / pojedynek / szermierka na języki* ‘kłótnia, polemika’. Ostry i kłótlivy sposób mówienia sygnalizują FS, w których PC (przede wszystkim język) traktowana jest jako narzędzie zdolne do kłucia, cięcia i żądlenia: pol. *ktos ma ostry / jadowity / cięty / kłujący język*. W języku bułgarskim do charakterystyki osób złośliwych i kłótlivych posłużył motyw jadu żmii: *непелянка / змия му е плюла в устата*; *змия усойница има в устата*. Motyw walki pojawia się w pol. *ktos wyjechał / napadł z buzią / gębą na kogoś; ktos idzie / leci / wyskakuje / doskakuje / zwraca się z gębą / pyskiem do kogoś*.

Rubaszny, bezczelny, obraźliwy, a nawet wulgarny sposób mówienia charakteryzują FS z obrazem uszkodzenia lub niewłaściwego przygotowania narządów mowy: pol. *ktos ma niewyparzony pysk / niewyparzoną gębę* i jego semantyczny EB: *цапнат / галатен в устата; развалям си устата*. Odwrotnie – zdolności polemiczne podkreśla wskazanie na brak uszkodzeń PC: *не съм паднал на устата си* ‘ktoś jest wygadany’. Znaczenie ‘ktoś kłóci się, krzyczy’ mają FS wskazujące na szybkie tempo mówienia. Zawierają one komponenty werbalne typu *rozedrzyć, rozewrzeć*, oznaczające czynność bardziej gwałtowną niż *otworzyć*. NA przybierają wtedy postać augmentatywnego synonimu: pol. *ktos roztworzył / rozwarł gębę / pysk* z EB: *отварям / отворя едни (такива) / тези уста* oraz pol. *ktos drze / rozdarł / rozpuścił / wywarł pysk / gębę; ktos rozpuścił pysk jak dziadowski bicz*. Pozostałe zebrane FS dotyczą sposobów mówienia obrazowanych kilkoma stałymi motywami:

a) uszkodzenie i zakłócenie działania PC. Zakłócenia w funkcjonowaniu narządów mowy prowadzą do różnych wad wymowy. Częsty jest obraz splątania się języka, ilustrujący znaczenie prymarne ‘ktoś mówi niezrozumiale, niewyraźnie’. Przyczyną takiego stanu mogą być przeżycia emocjonalne lub upicie się: pol. *język się komuś plącze / poplątał* i EB: *езика ми се плете / преплита / сплита / заплита; плета си / сплитам си / преплитам си / заплитам си езика*. Anna Pajdzińska zamieszcza polskie FS tego typu w grupie jednostek charakteryzujących stronę artykulacyjno-foniczną mówienia, konkretnie: stopień poprawności realizacji fonetycznej (1991: 54). Usztywnienie narządu mowy pod wpływem niedowładu fizjologicznego zarejestrowano we FS pol. *język komuś kołowacieje / kolkiem staje*. Przykłady bułgarskie wykorzystują motyw użądłonego (więc spuchniętego) języka: *ужилила ме жилка / оса / пчела за езика; ужилила ме оса под езика*. Wyraźna wymowa ma związek z szerokim otwarciem ust: pol. *ktos mówi / odzywa się / gada / bąka / mruczy półgębkiem* z EB: *с половин уста казвам / отговарям* – prymarnie: ‘ktoś mówi niezrozumiale’, a sekundarnie: ‘ktoś mówi nieśmiało lub oględnie’. W składzie pojawiają się nazwy PC zakłócających wyrazistość mowy: *ktos bąka / mruczy pod nosem* z EB: *под / на носа си говоря; на мустаците си говоря*. Mówienie z rezonansem nosowym wyrażają: pol. *ktos mówi / gada / fuka przez nos* i EB: *на нос говоря*. Przegrodą na drodze fal głosowych mogą być zęby, więc mówienie gniewne i złośliwe ilustrują pol. *ktos mówi / cedzi / syczy przez zęby* i EB: *през зъби изговарям / казвам; процеждам / процедя през зъби* oraz – zbudowane w oparciu o efekt akustyczny w postaci zgrzytania zębów – bułg. *скръцвам / скръцна със зъби*. Motyw uszkodzenia czy zniszczenia narządu mowy na skutek ciągłego i daremego powtarzania komunikatu

zawierają: pol. *ktos nie szczędzi języka; ktoś psuje / strzępi gębę darmo / po próżnicy; ktoś strzępi / zdziera język / ozór; ktoś zrywa sobie płuca; ktoś ma / dostał rupcia na języku* i EB: *мазоли / пришки ми излязоха на устата; езика ми хвана мазоли; поникнаха ми гъби на устата; устата ми вълна хвана*. Mówienia bezmyślnego, ustawicznego, aż do zmęczenia, dotyczą FS bułg. *троша си зъбите; разглобяват ми се / разглобят ми се ченетата; разчеква ми се / разчекне ми се ченето; разчеквам си / разчекна си ченето; разчекват ми се / разчекнат ми се устата; разчеквам едни уста*. O trudnościach w nauce języków obcych (lub o zniekształconej wymowie) mówią FS: pol. *ktos kaleczy / łamie / szcerbi język; ktoś łamie / połamie sobie język na czumś* i EB: *чупя език; кълча си езика*. Bułgarski FS *очупвам си / скършивам си езика* ma znaczenie szczegółowe ‘ktoś przyswaja sobie obcy język po długich ćwiczeniach’. W obu językach używane są też przekleństwa mające ściągnąć karę na winowajcę w postaci uszkodzenia PC służącej do mówienia. Są one kierowane do osoby mówiącej coś przykrego albo niedorzecznego, mogą być też ostrzeżeniem przed zdradzeniem tajemnicy lub zaklinaniem się, iż nie zostanie ona ujawniona: pol. *bodaj byś rupcia dostał!; niech rupcia dostanę na języku!; bodaj ci język odjęło!; bodaj ci język usechł!* i EB: *да ми изсъхне езика; пепел ми на езика; езика ще ти отрежа; отрязвам си езика*;

b) szybkie ruchy PC. Znaczenia FS dotyczą szybkiego i nieustannego mówienia, zazwyczaj nacechowanego negatywnie – jako mówienie bezmyślne, niepotrzebne gadulstwo. Czasowniki określają ruch szybki, powtarzający się albo wywołujący efekty akustyczne typu plaskanie, kłapanie: pol. *ktos miele gębą* z EB: *мелят ми устата*; pol. *ktos miele językiem / jęzorem* z EB: *меля с езика си*; pol. *ktos trzepie / pytluje językiem / jęzorem / ozorem* i bułg. *мели ми ченето; клопам / трия си зъбите; дрънкат ми зъбите*. Czasem PC porównane są do maszyn, których działanie oparte jest na szybkim ruchu ich części: bułg. *кълцам си зъбите като празна воденица; устата ми е като картечница / кречетало / воденица; устата ми работи като картечница*. Zabawne skojarzenia akustyczne wykorzystano we FS bułg. *плеця / цапам като мокра пола о бедро / о гол гъз* ‘ktoś mówi nie myśląc, plecie głupstwa’. Wskazanie na powtarzalność ruchu PC zawierają FS z motywem tarcia lub drapania: *чеша / почеша си езика* ‘ktoś mówi banały’. Negatywne konotacje niesie niemożność zaprzestania ruchu PC: *komiś usta się nie zamykają; gęba się komiś nie zamyka* i EB: *не затиквам си устата; не ми спира езика; не ми се запира езика*. Nagły, jednokrotny ruch PC zobrazowany w pol. *ktos chlapnął ozorem* ilustruje znaczenie ‘ktoś powiedział coś bez zastanowienia’;

c) nadmierne rozmiary PC. Zbytne gadulstwo, skłonność do zdradzania tajemnic itd. wyraża motyw powiększenia PC: *ktos ma długi język* z EB: *имам дълъг език; дълъг ми е езика*. Czasem chodzi o doraźne wydłużenie organu (w czasie mówienia): pol. *ktos rozpuści język / ozór jak dziadowski bicz* z EB: *пускам / пуска език от аришин повече*. Motyw powiększenia PC może też posłużyć do podkreślenia kłótlivosti: pol. *ktos ma gębę od ucha do ucha* ‘ktoś jest ordynarny, kłótlivy’ oraz bułg. *разпрана уста; имам голяма уста; имам уста като хамбар; устата ми са по-големи от гъза ми; мухите назаруват из устата му*. Niektóre FS wskazują na zdolność do wydawania donośnego głosu: bułg. *имам голямо гърло*. Do podkreślenia siły i natężenia głosu (krzyku, śpiewu itp.) służy także motyw całkowitego zaangażowania PC: pol. *na cale gardło; z calej piersi* i EB: *с / от цяло / всичкото / пълно гърло викам / креця / смея се*. Motyw wykorzystania pełnej mocy organu w czasie wydawania dźwięków (w tym podczas śpiewu) odnajdziemy

w bułg. *надувам / отпускам гърло* i gwar. *що ми гърло течет* ‘na ile komuś głosu starczy, z całej mocy’;

d) utrata kontroli nad PC. Przerwanie lub osłabienie kontroli nad narządami mowy motywuje znaczenia dotyczące przesadnego gadulstwa, zdradzania powierzonych tajemnic czy nieprzemyślanego mówienia: pol. *ktoś puścił wodze / pofolgował językowi; komuś język się rozwiązuje; coś rozwiązało komuś język* z EB: *езика / устата ми се развързва / поразвързва; поразвързвам си / отвързвам си / отпускам си устата; отлевам / отлепя език; поразвързвам / поразвързва езика на някого*. Takie same znaczenia niosą obrazy uwolnienia języka z ucisku zębów: bułg. *не ми седи езика зад зъбите; изтървавам / изтърва езика си от зъбите*. W polskich FS ze znaczeniem dotyczącym wypowiedziania głupstw może pojawić się też NA *śliny*: pol. *ktoś mówi / plecie / gada / papie* (itd.) *co ślina do ust / na język / do gęby przyniesie* z EB: *каквото ми дойде / идва / падне на езика / на устата говоря / дрънкам* (z innymi NA w składzie).

Omawiany w artykule sem funkcji psychicznych ‘służy do mówienia’, zawarty w strukturze semantycznej niektórych NA, jest bardzo produktywny i umotywowwał znaczenie bardzo licznych FS zarówno w języku polskim (około 280), jak i bułgarskim (około 270). Znaczenia polskich i bułgarskich FS motywowane są przez NA: pol. *usta* (143 FS) – NA bułg. *уста, човка* (137 FS); *język, jęzor, ozór* (93) – *език* (83); *zqb, zęby* (15) – *зъб, зъби* (18); *śliny* (12) – brak; *wargi* (6) – *устни, джуки* (4); *piersi* ‘klatka piersiowa’ (5) – brak; *nos* (5) – *нос* (3); *gardło* (1) – *гърло* (13); *płuca* (1) – brak; brak – *чене* (7); brak – *мустаци* (2). Kolejność w języku bułgarskim to: *уста, човка* (137); *език* (83); *зъб, зъби* (18); *гърло* (13); *чене* (7); *устни, джуки* (4); *нос* (3); *мустаци* (2). Najbardziej produktywne w obu językach są takie same NA: *usta* – *уста* oraz *język* – *език*, rzadziej wykorzystano NA: *zqb* – *зъб*; *wargi* – *устни*; *nos* – *нос* oraz *gardło* – *гърло*. W języku polskim, w odróżnieniu od bułgarskiego, sem ‘służy do mówienia’ wyróżniono także w strukturze NA: *śliny*, *piersi* ‘klatka piersiowa’ oraz *płuca*. Natomiast w języku bułgarskim funkcję tę przypisano także NA: *чене, мустаци*. Szczególną funkcję w zebranych materiale pełni bogate obrazowanie frazeologiczne mające niejednokrotnie motywację biologiczną. Wystąpiły także liczne metonimie typu: *wargi* – *usta* (*ktoś przygryzł / zagryzł zębami wargi / usta*); *usta* – *język* (*ktoś otworzył / rozwiązał komuś usta / język*); *уста* – *език* (*държа си устата / езика*) itd., które modyfikują strukturę FS bez naruszenia jego cech gramatycznych i semantycznych, a nie byłyby możliwe bez odniesienia do tej samej życiowej funkcji spełnianej przez odpowiednią PC (tu: ‘służy do mówienia’). Występuje także metonimia oparta na zasadzie *pars pro toto*, w ramach której PC służąca do mówienia oznacza człowieka mówiącego (*ktoś mówi / radzi / prosi przez czyjeś usta*).

Skróty:

NA – *nomen anatomicum* (nazwa części ciała)

PC – *pars corporis* (część ciała)

EB – ekwiwalent bułgarski

FS – frazeologizm somatyczny

Bibliografia

Bibliografia źródłowa

- MÜLDNER-NIECKOWSKI, P., 2003. *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki.
- SKORUPKA, S., 1967–1968. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. I–II. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- НИЧЕВА, К., 1987. *Българска фразеология*. София: Наука и изкуство.
- НИЧЕВА, К., СПАСОВА-МИХАЙЛОВА, С., ЧОЛАКОВА, К., 1974–1975. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. I–II. София: БАН.
- Речник на българския език*. 1977–2004. Т. I–XII. София: БАН.

Bibliografia przedmiotowa

- KRASNOWOLSKI, A., 1905–1906. *Przenośnie mowy potocznej*. Warszawa: M. Arct.
- KRAWCZYK-TYRPA, A., 1987. *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- LEIBNIZ, G. W., 1975. Tablice definicji. In: Red. E. JANUS. *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*. Wrocław: Ossolineum, 9–89.
- MICHOW, E., 2013. *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*. Kielce: Global Translator.
- MICHOW, E., 2014. *Semantyka polskich i bułgarskich frazeologizmów somatycznych motywowana funkcjami części ciała człowieka*. Kielce: Global Translator.
- PAJDZIŃSKA, A., 1985. Nazwy narządów mowy w związkach frazeologicznych polskich, czeskich i słowackich. In: Red. M. BASAJ, D. RYTEL. *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*. T. 3. Wrocław: Ossolineum, 147–157.
- PAJDZIŃSKA, A., 1991. Nazwy mówienia w języku polskim. In: Red. J. PUZYŃNINA, J. BARTMIŃSKI. *Język a Kultura*. T. II. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*. Wrocław: Wiedza o Kulturze, 53–64.
- СПАСОВА-МИХАЙЛОВА, С., 1965. Фразеологични варианти с общ компонент съществително «език». *Български език*, 4–5, 327–339.

Elżbieta Michow

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: history of language, lexicology, phraseology

POLISH AND BULGARIAN SOMATIC PHRASES JUSTIFIED WITH THE NAMES OF THE PARTS OF THE BODY DESIGNED FOR SPEAKING

Summary

The article includes the analysis of Polish and Bulgarian somatic phrases with the meaning justified with components, i.e., the names of the parts of the body having a semantic feature of mental functions “designed for speaking” in the semantic structure. This semantic feature is very productive, and it justified the meaning of a few hundred of collected phrases in both languages. The most productive ones are NA: *usta – уста, човка* and *język, jezor, oźór – език*, much less: *ząb, zęby – зъб, зъби, wargi – устни, джуки, nos – нос* and *gardło – гърло*. Moreover, in Polish, as opposed to Bulgarian, the functional semantic feature “designed for speaking” was distinguished in the structure of a few other NA: *ślina, piersi* “klatka piersiowa” and *pluca*. However, in Bulgarian, this function was as well ascribed to NA: *чене, мустаци*. The analysed somatic phrases concern two categories: silence and speaking (characterized in terms of starting the action of speaking, the content of the utterance and the manner of speaking). The article demonstrates the characteristics of the motivation of the semantics of the collected phrases in each of the compared languages (e.g. the motives of horse-riding in Polish, the motives of damaging and using up the organs of speech, the motive of fight etc.).

KEY WORDS: somatic phraseology, Polish and Bulgarian somatic phrases.

Gauta 2015 06 09

Priimta publikuoti 2016 01 10